

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05.06.2019 р. Справа № 643/18788/15-ц. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82998172>

6. Рішення Канівського міськрайонного суду Черкаської області від 29.11.2021 року. Справа № 697/419/21. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101706252>

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року № 2120-IX. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

8. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4320>

9. Рішення Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 19.05.2022 року, справа № 686/16083/21. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104482679>

Мельниченко Анна Володимирівна

аспірант кафедри цивільного процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

Волкова Наталія Василівна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО НАСТУПНИЦТВО:

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Для повної реалізації основних ідей та засад цивільного судочинства важливо досягнути більш дійового захисту порушених або оспорюваних прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів держави має бути результатом

справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ[1], відповідно до завдання цивільного судочинства.

Актуальне процесуальне законодавство, зокрема, цивільне, містить в собі норми, які передбачають, що у разі смерті фізичної особи, припинення юридичної особи, заміни кредитора чи боржника у зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, суд залучає до участі у справі правонаступника відповідної сторони або третьої особи на будь-якій стадії судового процесу. Усі дії, вчинені в цивільному процесі до вступу правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив. [1]

Тобто, в силу настання певних юридичних фактів, суб'єктивний склад учасників може бути змінений, тому законодавством повинно бути встановлено чіткий перелік підстав для виникнення правонаступництва в цивільному процесі.

Інститут цивільно-процесуального правонаступництва досліджувались такими науковцями: В.В.Валах, С.С. Бичкова, Є.І. Фурса, С.Я. Фурса, В.Ф. Жаренко, В.І. Пушай, А.О. Гелич та інші. Враховуючи наукові роботи з питання правонаступництва, але дане питання потребує і подальшого розгляду, оскільки як і правовідносини, воно знаходиться в русі та взагалі становлять передумовами для цих самих правовідносин.

С. Я.Фурса, Є. І.Фурса [2, с.173] ототожнюють цивільне процесуальне правонаступництво із заміною сторони у справі або сторони виконавчого провадження.

Так, В. В. Валах вважає, що змішування процесуального правонаступництва з правонаступництвом в матеріальному правовідношенні є неточним та хибним, оскільки наявність останнього завжди слугує лише підставою і не завжди є передумовою для процесуального правонаступництва [3, с. 56]. С. В. Васильєв під переходом процесуальних прав та обов'язків від сторони або третьої особи до іншої, через перехід до останньої суб'єктивних матеріальних прав розуміє юридичну природу процесуального правонаступництва [4, с. 81].

Загалом класична процесуальна цивілістика й судова практика поділяє процесуальне правонаступництво на два види: повне (універсальне) та часткове (сингулярне). Так, у разі смерті фізичної особи, припинення юридичної особи, яка є стороною у справі настає повне (універсальне) правонаступництво. Відповідно у матеріальних правовідносинах стороною стає спадкоємець(-ці) громадянина (спадкове правонаступництво), правонаступник(-ки) юридичної особи, а й отже може бути процесуальним правонаступником у справі. Так, правонаступник набуває усі права та обов'язки правопередника, та займає його місце в усіх цивільно-процесуальних відносинах, де учасником був останній [5, с. 132].

Від того чи спірні правовідносини допускають чи не допускають правонаступництво розрізняються такі юридичні наслідки: зупинення, відмова у відкритті або закритті провадження у справі, заміна сторони виконавчого провадження. Також юридичні наслідки розрізняються в залежності настання передумов цивільного процесуального правонаступництва: у разі смерті або оголошення фізичної особи померлою; у разі припинення юридичної особи[6].

Щодо часткового (сингулярного) правонаступництва варто зазначити, що воно настає у разі відступлення права вимоги, зміни боржника у зобов'язанні на іншу особу (переведення боргу) або виконання грошового обов'язку боржника іншою особою (прийняття боргу на себе). У цьому випадку часткове правонаступництво полягає не в повному переході усіх прав та обов'язків, як одного цілого від правопередника до правонаступника (як в повному правонаступництві), а полягає лише в частковому переході окремих прав і обов'язків, коли кожне право (обов'язок) набувається правонаступником окремим актом волевиявлення [5, с. 133]. Тобто, коли відбувається зміна суб'єктів, а саме суб'єктивного складу матеріальних правовідносин, то відповідно відбувається також зміна процесуальних правовідносин.

С.С. Бичкова звертає увагу на те, що у визначенні юридичної природи процесуального правонаступництва та формулюванні дефініції названого процесуального інституту слід ураховувати такі фактори: 1) передумова

процесуального правонаступництва - безспірний перехід суб'єктивного права та (або) обов'язку від однієї особи до іншої в матеріальному праві; 2) одним із суб'єктів такої заміни (правопопередником) у матеріальному праві має бути особа, яка є стороною або третьою особою в цивільному процесі; 3) зміст процесуального правонаступництва - це перехід до правонаступника всіх процесуальних прав та обов'язків правопопередника. Зазначає також, що на відміну від правонаступництва у матеріальному праві, цивільне процесуальне правонаступництво завжди є загальним, універсальним і виключає можливість одночасної участі у справі (щодо конкретної позовної вимоги) і правопопередника, і правонаступника[7].

Велика Палата Верховного Суду у Постанові по справі № 264/5957/17 від 30 червня 2020 року [8] сформувала висновок щодо процесуального правонаступництва у випадку припинення юридичної особи. Взагалі судова практика під правонаступництвом вважає перехід суб'єктивного права від однієї особи до іншої (правонаступника). Однією із передумов настання процесуального правонаступництва є припинення юридичної особи, яка була стороною у справі, проте поняття «правонаступництво юридичної особи», «правонаступництво прав та обов'язків юридичної особи» і «процесуальне правонаступництво юридичної особи-сторони у справі» мають різний зміст.

Атаманчук І.В., Захарчук Д.О вважають[6], що необхідною передумовою процесуального правонаступництва являється безспірний перехід прав та обов'язків від правопопередника, що був стороною або третьою особою у справі до правонаступника у матеріальних правовідносинах. В залежності від особливостей правонаступництва у матеріальному сенсі, передумови можна поділити на: сингулярні (у разі заміни кредитора чи боржника у зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах) та універсальні (у разі смерті фізичної особи, припинення юридичної особи). Суб'єктами процесуального правонаступництва є правопопередник та правонаступник, при чому правопопередник має бути учасником цивільних процесуальних правовідносин – виступати стороною або третьою особою в цивільному процесі. Зміст відносин

процесуального правонаступництва полягає в тому, що усі права та обов'язки правопередника переходять до правонаступника у цивільному процесі, які супроводжуються чи цілим актом волевиявлення щодо комплексного переходу прав та обов'язків (при універсальному) чи окремими актами щодо окремих прав та обов'язків (при сингулярному).

Для залучення у цивільну справу правонаступника постановляється ухвала, за власною заявою правонаступника або ініціативою суду. Такі ухвали суду про залучення правонаступника не підлягають апеляційному оскарженню, відповідно до ч. 1 ст. 353 ЦПК України [1]. Для вступу у цивільну справу, правонаступник самостійно має проявити волевиявлення, подавши заяву до суду та докази правонаступництва, однак його небажання не є перешкодою для його примусового залучення до участі у справі, адже його процесуальне становище напряду залежить від участі до нього правопередника, а отже питання про допуск до справи буде вирішувати суд в кожному конкретному випадку після одержання доказів правонаступництва у справі. Якщо відповідні правовідносини передбачають правонаступництво, то суд має обов'язок забезпечити процесуальне право правонаступнику/кам на участь в судовому засіданні, інакше це може бути істотним порушенням його прав.

Відомі випадки, коли виключається матеріальне та процесуальне правонаступництво, наприклад, правовідносини тісно пов'язані із особою суб'єкта або рішенням суду встановлено, що матеріальні правовідносини тісно пов'язані із особистістю сторони (позови про відновлення на роботі, про розірвання шлюбу, про стягнення аліментів та інші) [9, с. 427]. Тому в наявних ситуаціях, правонаступництво виключається.

Підводячи підсумки, можна сказати про те, що процесуальним правонаступництвом є переходом процесуальних прав та обов'язків від сторони або третьої особи до іншої, через перехід до останньої суб'єктивних матеріальних правовідносин. Суб'єктний склад учасників провадження може змінюватись, а тому такі зміни можуть стосуватись і цивільного процесуального правонаступництва.

Для ефективнішого здійснення засад визначених цивільним-процесуальним кодексом потрібно і надалі більш детально розглядати питання правонаступництва в цивільному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. (Із змінами)
2. Фурса С. Я., Фурса Є. І., Щербак С. В. Цивільний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар: У 2 т. за заг. ред. С. Я. Фурси. Київ : Видавець Фурса С. Я.; КНТ, 2006. Т. 1. 912 с.
3. Валах В. В. Доктринальне та правозастосовче визначення підстав процесуального правонаступництва. ПРАВО І СУСПІЛЬСТВО. № 6 (2). 2015. С. 53–57.
4. Цивільний процес : підручник. С. В. Васильєв. Київ : Алерта, 2019. 506 с.
5. Гелич А. О. Класифікація видів правонаступництва в цивільному праві. Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації української держави : матеріали VII Міжнарод. конф. (Київ, 18–19 травня 2017 р.). Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2017. С. 132–133.
6. Атаманчук І.В., Захарчук Д.О. Окремі теоретико-практичні аспекти передумов цивільного процесуального правонаступництва DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/22>
7. Бичкова С.С. Окремі аспекти процесуального правонаступництва. ПРАВО І БЕЗПЕКА № 3 (35) 2010.
8. Постанова Великої палати Верховного Суду від 30 червня 2020 р. у справі № 264/5957/17. Єдиний державний реєстр судових рішень.
9. Стовп'юк Н. А. Процесуальне становище правонаступника у цивільному процесі. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні : матеріали V Міжнародної наук.-прак. конф. (Чернівці, 29 жовтня 2021 р.). Чернівці : 2021. С. 426–428.